

Social- och hälsovårdsutskottet

Diskrimineringsombudsmannens berättelse till riksdagen 2018

Till arbetslivs- och jämställdhetsutskottet

INLEDNING

Remiss

Diskrimineringsombudsmannens berättelse till riksdagen 2018 (B 6/2018 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för utlåtande till arbetslivs- och jämställdhetsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- diskrimineringsombudsman Kirsi Pimiä, Diskrimineringsombudsmannens byrå
- överinspektör Venla Roth, Diskrimineringsombudsmannens byrå.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- FDUV Förbundet de utvecklingsstördas väl
- Invalidförbundet rf
- Förbundet Utvecklingsstörning rf
- Handikappforum rf.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

I den första av de berättelser som diskrimineringsombudsmannen vart fjärde år ska ge riksdagen behandlar ombudsmannen ett stort antal frågor som faller inom ombudsmannens behörighet och ger riksdagen nio rekommendationer. Berättelsen ger en tydlig bild av hur den nya diskrimineringslagen (1325/2014) fungerar och av behoven att se över lagen. I berättelsen ges exempel som belyser viktiga styrkor i det rådande rättsläget men också betydande brister som observerats vid tillämpningen av lagen.

Social- och hälsovårdsutskottet koncentrerar sig i sitt utlåtande särskilt på de delar i berättelsen som gäller diskriminering och delaktighet, fullvärdig delaktighet för personer med funktionsnedsättning och diskrimineringsombudsmannens uppdrag som människohandelsrapportör.

Utlåtande ShUU 11/2018 rd

Diskriminering och delaktighet

Diskrimineringsombudsmannen ska främja likabehandling och ingripa i diskriminering. Enligt berättelsen har ombudsmannen under de tre första verksamhetsåren kontaktats om upplevd eller upptäckt diskriminering på många olika diskrimineringsgrunder och inom alla livsområden. I de klagomål som kommer till ombudsmannens kännedom är det enligt berättelsen ofta fråga om strukturell diskriminering. I de fallen krävs det långsiktig verksamhet för att påverka situationen.

Utskottet betonar att man genom att förebygga diskriminering och främja delaktighet också kan förhindra marginalisering och minska ojämlikheten i samhället. De samhälleliga tjänsterna, exempelvis social- och hälsovården, samt sysselsättningstjänsterna spelar en viktig roll för att främja delaktigheten. Därför måste man vara särskilt uppmärksam på strukturell diskriminering i samband med tjänsterna. Utskottet håller med ombudsmannen om att bedömningen av konsekvenserna med avseende på likabehandling ska etableras som en del av all lagberedning och beredningen av projekt inom statsrådet.

Diskriminering av personer med funktionsnedsättning

Social- och hälsovårdsutskottet fäster särskild uppmärksamhet vid ombudsmannens iakttagelser om diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Funktionsnedsättning har under diskrimineringsombudsmannens hela mandatperiod hittills varit den näst vanligaste diskrimineringsgrunden i fall där ombudsmannen kontaktas, sägs det i berättelsen. Enligt berättelsen upplever personer med funktionsnedsättning diskriminering särskilt inom utbildning och undervisning, privata tjänster och inom social- och hälso-tjänster.

Utskottet ser det som viktigt att diskrimineringsombudsmannen har tillräckliga resurser också för att utreda diskriminering av personer med funktionsnedsättning.

Diskrimineringsombudsmannen säger att i Finland är rättigheterna för personer med funktionsnedsättning formellt goda, men problem förekommer i fråga om tillträdet till dessa rättigheter. Utskottet anser att detta är oroväckande. Enligt ombudsmannen förmår man inte ännu beakta kraven i FN:s funktionshinderkonvention i tillräcklig utsträckning i beslutsfattandet. Syftet med funktionshinderkonventionen är att säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning samt att främja respekten för deras människovärde. Konventionen understryker deras självbestämmanderätt, jämlikhet och rätt att vara delaktiga i alla beslut som gäller dem själva.

Ombudsmannen fäster i sin berättelse uppmärksamhet vid hur kravet på rimliga anpassningar i diskrimineringslagen har uppfyllts. Enligt ombudsmannen kan rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses bara om det finns tillräcklig och rättidig tillgång till den service och det stöd enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp (380/1987) som är nödvändiga för att kunna utöva dessa rättigheter. Ombudsmannen anser att avsaknaden av de nödvändiga tjänster som avses i lagen om service och stöd på grund av handikapp är ett stort hinder för likabehandling av en person med funktionsnedsättning. Ombudsmannen understryker att man bör trygga tillräckliga resurser för tjänster för personer med funktionsnedsättning.

Utlåtande ShUU 11/2018 rd

Social- och hälsovårdsutskottet konstaterar att riksdagen just nu behandlar en proposition med förslag till en ny lag om funktionshinderservice (RP 159/2018 rd). Lagen syftar bland annat till att trygga lika tillgång till tillräckliga och lämpliga tjänster för alla personer med funktionsnedsättning. Genom den föreslagna lagen stärks självbestämmanderätten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning, och tjänsterna för dessa personer lyfts upp till den nivå som FN:s funktionshinderkonvention förutsätter.

Ombudsmannen lyfter också fram problemen med att konkurrensutsätta boendeservice och tolktjänster som är viktiga för personer med funktionsnedsättning. Diskrimineringsombudsmannen påpekar att särskilt upphandlingen av boendeservice och den samtidiga ovissheten om hur länge tjänsteleverantören kommer att finnas kvar och om leverantören besitter nödvändig kompetens är en stor risk för de boendes jämlikhet, självbestämmanderätt och personliga frihet.

Riksdagen behandlar just nu ett medborgarinitiativ om att sluta konkurrensupphandla assistans och stöd som är nödvändiga för personer med funktionsnedsättning (MI 2/2018 rd). Social- och hälsovårdsutskottet anser i sitt utlåtande till ekonomiutskottet (ShUU 10/2018 rd) att de problem med upphandlingen av service till personer med funktionsnedsättning som kommer fram i medborgarinitiativet är allvarliga. Extra problematiskt är det enligt utskottet att personer med funktionsnedsättning inte getts tillräckligt stora möjligheter att vara delaktiga när beslut som gäller dem själva fattas och att det inte finns någon garanterad kontinuitet i servicen. Användarna har inte heller relevanta rättsmedel för att överklaga sättet att ordna servicen.

Vad beträffar boendet betonar utskottet att artikel 19 i FN:s funktionshinderskonvention föreskriver att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att välja sin bostadsort och var och med vem de vill leva på samma villkor som andra och inte är tvungna att bo i särskilda boendeformer. Rätten för en person med funktionsnedsättning att välja sin bostadsort fastställs också i regeringens proposition med förslag till ny lag om funktionshinderservice.

Utskottet framhåller liksom diskrimineringsombudsmannen att kommunerna kan ordna tjänster för personer med funktionsnedsättning på många olika sätt och att upphandlingsförfarandet enligt upphandlingslagen bara är ett sätt att ordna servicen. Vid valet av sättet att ordna och genomföra tjänsterna måste man alltid beakta personens rättigheter och den lagstiftning som garanterar vårdkvaliteten. Servicen måste ordnas på något annat sätt om det inte går att uppfylla de lagstadgade kraven på deltagande, självbestämmanderätt, kvalitet och kontinuitet genom offentlig upphandling.

Utskottet understryker att personer med funktionsnedsättning måste ges bättre och tryggade möjligheter att delta och påverka genom valet av sätt att organisera tjänsterna och genom tjänstebesluten. Utskottet föreslog i sitt utlåtande om medborgarinitiativet att statsrådet utser en expertgrupp med uppdraget att så snart som möjligt bedöma vilka författningsändringar som behövs för att stärka delaktigheten och rättsmedlen för personer med funktionsnedsättning och utveckla upphandlingarna av social- och hälsovårdstjänster.

Utlåtande ShUU 11/2018 rd

Tillgänglighet

Diskrimineringsombudsmannen pekar i sin berättelse på många problem med anknytning till bristfällig tillgänglighet. Social- och hälsovårdsutskottet håller med ombudsmannen om att man bör förstå att det förutom riktade tjänster och anpassningar också behövs planering och tillgänglighet som passar alla. Utskottet lägger liksom diskrimineringsombudsmannen emphasis på att tillgänglighet bör beaktas proaktivt i samband med reformer och lagstiftningsprojekt.

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2102 om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer (webbtillgänglighetsdirektivet) har ännu inte genomförts nationellt. För att nationellt genomföra direktivet har regeringen lämnat en proposition med förslag till lag om tillhandahållande av digitala tjänster och lag om ändring av lagen om elektronisk kommunikation i myndigheternas verksamhet (RP 60/2018 rd). Propositionen behandlas just nu i riksdagen. Syftet med webbtillgänglighetsdirektivet är att göra myndigheternas webbplatser och mobila applikationer mer tillgängliga för användare, särskilt vissa specialgrupper som personer med funktionsnedsättning. Utskottet konstaterar att direktivet förbättrar i synnerhet den tekniska tillgängligheten till webbtjänster. Utskottet ser det som viktigt att främja den tekniska tillgängligheten, men för att öka jämlikheten måste också själva webbtjänsterna bli mer lättillgängliga och lättlästa.

Enligt diskrimineringsombudsmannens berättelse hänför sig cirka 11 procent av anmälningarna som gäller social- och hälso-tjänster till språk. Ombudsmannen lyfter bland annat fram fall av diskriminering av teckenspråkiga, samiskspråkiga och ryskspråkiga samt den romska befolkningen. Social- och hälsovårdsutskottet anser att det är problematiskt med tanke på jämlikheten att man inte alltid får tjänster på sitt eget modersmål. Utskottet konstaterar att det också uppstår jämlikhetsproblem när till exempel en person med funktionsnedsättning på grund av kognitiva begränsningar har svårt att förstå myndigheternas svårbegripliga språk. Utskottet betonar vikten av lättlästa tjänster, anvisningar och webbplatser. Genom ökad läsläshet främjas mer lättillgängliga och jämlika tjänster.

Identifiering av och hjälp till offer för människohandel

Som människohandelsrapportör har ombudsmannen ett mycket brett mandat, som omfattar allt från att följa upp verksamheten vid myndigheter och andra aktörer som sköter uppgifter inom människohandel till att delta i internationellt samarbete. Social- och hälsovårdsutskottet välkomnar att ställningen för offer för människohandel behandlas utförligt i berättelsen.

Enligt berättelsen har offren för människohandel ofta särskilda svårigheter med att ansöka om och få de social- och hälso-tjänster de behöver. Människohandelsoffer behöver ofta många olika tjänster samtidigt, men på grund av traumatiska upplevelser, bristfälliga språkkunskaper eller en svag ställning i något annat avseende får de inte de tjänster de behöver.

Enligt lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel (746/2011, lagen om mottagande) har den som fallit offer för människohandel rätt till vissa hälso- och sjukvårdstjänster. Enligt lagen ska hjälpinsatserna ordnas utifrån en bedömning av det individuella stödbehovet hos offret för människohandel. När

Utlåtande ShUU 11/2018 rd

hjälpinsatser ordnas ska hänsyn tas till särskilda behov som beror på offrets ålder, utsatta ställning och fysiska och psykiska tillstånd samt till säkerheten för offret och de anställda som ordnar hjälpinsatserna. Hjälp till människohandelsoffer har ordnats genom en tvådelad modell. Kommunerna ansvarar för hjälpinsatser till de offer som har en hemkommun i Finland, medan förläggningen i Joutseno svarar för ordnandet av hjälpinsatser till offer som inte har en hemkommun i Finland.

Diskrimineringsombudsmannen och Europeiska institutet för kriminalpolitik HEUNI publicerade 2018 utredningen *Okänd framtid — utredning över hur lagstiftningen gällande hjälp till offer för människohandel fungerar* (VN TEAS 24/2018) där man undersökte om offren för människohandel får de tjänster de ska ha rätt till enligt internationell rätt och EU-lagstiftningen samt den finländska lagstiftningen.

I utredningen framkom det att myndighetshjälp inte når alla offer för människohandel som behöver hjälp. Särskilt problematisk är situationen enligt utredningen inom kommunernas social- och hälsovård där man inte känner till lagen om mottagande, som gäller hjälp till offer för människohandel, och inte kan tillämpa den i kundsituationer. På grund av den dåliga kännedomen om lagen och de bristfälliga anvisningarna om hur lagen ska tillämpas får offren för människohandel inte alltid de tjänster som de skulle ha rätt till.

Ombudsmannen föreslår i sin berättelse att den gällande lagstiftningen förtydligas för att säkerställa tjänsterna för offer för människohandel i kommunerna och förbättra anvisningarna inom social- och hälsovården. Social- och hälsovårdsutskottet anser att det är viktigt att analysera ändringsbehoven i gällande lagstiftning och praxis för att identifiera offer för människohandel och säkerställa servicen i kommunerna. Utskottet framhåller också behovet av anvisningar inom social- och hälsovården.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår

att arbetslivs- och jämställdhetsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande ShUU 11/2018 rd

Helsingfors 7.2.2019

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Krista Kiuru sd
vice ordförande Hannakaisa Heikkinen cent
medlem Outi Alanko-Kahiluoto gröna
medlem Arja Juvonen saf
medlem Niilo Keränen cent
medlem Anneli Kiljunen sd
medlem Jaana Laitinen-Pesola saml
medlem Anne Louhelainen blå
medlem Ulla Parviainen cent
medlem Aino-Kaisa Pekonen vänst
medlem Pekka Puska cent
medlem Veronica Rehn-Kivi sv
medlem Vesa-Matti Saarakkala blå
medlem Kristiina Salonen sd
medlem Sari Sarkomaa saml
medlem Martti Talja cent.

Sekreterare var

utskottsråd Sanna Pekkarinen.